

K teoreticko-metodologickým otázkám zkoumání socialistické společnosti

Poznání struktury socialistické společnosti, odhalení zákonitostí jejího vývoje, zjištění dialektiky objektu a subjektu v socialistických společenských podmínkách, to vše je předpokladem uvědomělé činnosti lidí v naší společnosti. Význam studia těchto otázek vzrůstá v etapě budování rozvinuté socialistické společnosti, kdy jde o to, aby subjekt společenské činnosti maximálně využil objektivních možností k zabezpečení harmonického vývoje společnosti jako celku.

Vývoj socialistické společnosti je zákonitým procesem

Stejně jako pro zkoumání předsocialistických formací má i pro zkoumání socialismu a komunismu principiální význam historicko-materialistický determinismus. Historicko-materialistický determinismus je východiskem zkoumání zákonitostí vývoje společnosti jako celku, umožňuje odhalit specifičnost zákonů jednotlivých etap vývoje společnosti a z toho vyplývající specifičnost vzájemného působení objektu a subjektu.

Vývoj společnosti jako přírodně historický proces se realizuje prostřednictvím dialektiky objektu a subjektu. Každá objektivně daná konkrétně historická situace je východiskem činnosti lidí, kteří — s větším či menším stupněm uvědomění — mění společenské vztahy a vytvářejí tak novou situaci. Subjektivní činnost lidí, rozvíjející se na objektivních základech, je nutným zprostředkováním mezi za sebou následujícími objektivními stavy společnosti.

Určení dějinného pohybu jako přírodně historického procesu nepopírá aktivitu subjektu v dějinném procesu, nýbrž vyžaduje uznání objektivní determinace činnosti lidí. Vztahy ve společnosti jsou reálnou základnou, na níž se rozvíjí činnost

lidí. Člověk tedy není ani pasívním divákem ani ničím nedeterminovaným tvůrcem společenského procesu. Přeměňuje svoje přírodní — a především společenské — prostředí vždy v určitých historických podmínkách.

Soudobá buržoazní filozofie a teorie společnosti je spjata s indeterministickou koncepcí společenského vývoje. Popírání determinismu ve společenských procesech je spojeno s filozoficko-sociologickým individualismem. Subjekt je v těchto koncepcích určen jako izolované individuum a praktická činnost lidí jen jako subjektivní činnost, objektivně nepodmíněná.

Obdobné koncepce hlásají i revizionisté. V období krizového vývoje československé společnosti vynaložili revizionisté nemálo úsilí, aby nepravdivě interpretovali marxistické stanovisko a vytvořili podmínky pro revizi podstatných určujících prvků historicko-materialistického determinismu. V revizionistické dezinterpretaci byla marxisticko-leninská koncepce traktována jako domněle mechanistická. Tato dezinterpretace měla sloužit jako zdůvodnění nezbytnosti formulovat tzv. autentický marxismus; v uvedených revizionistických koncepcích je subjekt chápán mimo objektivní determinaci.

Vztah zákona a činnosti lidí je momentem vzájemného působení objektu a subjektu. Objektivní zákonitost existuje nezávisle na vůli a vědomí poznávajícího a prakticky činného subjektu. Poznání objektivních zákonitých souvislostí je nutným předpokladem vědomého působení na společenské a přírodní procesy. Praktická činnost lidí zprostředkuje vznik ideálního odrazu objektivní zákonitosti ve vědomí subjektu; na základě tohoto poznání je možné formulovat cíle a normy lidské činnosti, které jsou už více méně bezprostředním východiskem činnosti lidí.

Zákony není možné fetišizovat a chápat

jen jako jsoucna, která zvnějšku ovládají a určují činnost lidí, stejně jako není možné považovat za objektivní zákonitost jen to, co je společné a obecné jednotlivým specifickým formám činnosti lidí. Společenská zákonitost není ani absolutně vnější činností lidí, ani není pouze vnitřní tendencí subjektivního jednání lidí. Marxistické řešení nespočívá ani v metafyzickém odtržení objektivní zákonitosti a činnosti lidí, ani v jejich ztotožnění.

Společenská zákonitost je objektivním východiskem jednání lidí a v procesu lidské činnosti se stává podstatným obsahem činnosti lidí. Dialektika objektu a subjektu v praktické činnosti se projevuje také v tom, že společenská zákonitost, která je zpočátku vůči praxi vnější, se v procesu lidského jednání stává vnitřním zaměřením praktické činnosti lidí. Jenom subjektivistická koncepce činnosti člověka, která neuznává objektivní podmíněnost činnosti lidí, ale chápe ji jako ničím nepodmíněnou seberealizaci jednotlivce, vede k popření specifického determinismu společenských procesů.

Objektivní determinace subjektivní činnosti lidí je dána jednak jednotlivými zákony, jednak — a to především — celým systémem zákonů. Systém zákonů je spojen se zvláštnostmi jednotlivých sociálně ekonomických formací, vyjadřuje specifickou podstatu jednotlivých období historického vývoje společnosti. Jak jednotlivý zákon, tak i systém zákonů je třeba chápat historicky.

Pro uvědomělé využívání společenských zákonů má velký význam zkoumání jejich vzájemných vztahů v systému. Systém zákonů není možné redukovat na lineární subordinaci jednotlivých zákonů; to by odporovalo objektivní struktuře a dynamice společnosti. Zvláštní význam mají zákony, které odrážejí nejobecnější podstatná určení dané oblasti společenské skutečnosti, a které tedy formulují vztahy mezi systémotvornými prvky společenské teorie. Záleží na povaze objektivní reality i stupni jejího poznání člověkem, zda je možné pro danou oblast společenské skutečnosti formulovat jeden hlavní zákon, který by dostačoval k postižení její specifické podstaty.

Zákonnost je momentem objektivní determinace subjektivní činnosti lidí. Objektivní determinaci činnosti lidí nelze redukovat jen na obecné a podstatné souvislosti; zahrnuje i specifická určení jednotlivých etap a fází historického vývoje společnosti, jakož i specifická určení konkrétně historické situace. Znalost zákonitých souvislostí je nezbytným předpokladem analýzy konkrétně historické situace.

Jevovou stránkou působení zákonů jsou tendence či vývojové trendy. Každý jev je charakterizován působením řady zákonů různého stupně podstatnosti a s rozličnou sférou působení. V tendenci se tedy projevuje struktura jevu zahrnující jak zákonité souvislosti různého řádu, tak i souvislosti nepodstatné a nahodilé. Obecné tendence mají tedy rozdílný stupeň nutnosti, přičemž zákon je nejvyšší formou nutnosti, neboť zde je nutnost spojena s podstatou. Nestačí tedy konstatovat obecné tendence ve vývoji jevů, je třeba usilovat o vysvětlení těchto tendencí na základě poznání podstatných a obecných souvislostí jevů.

Pro zjištění objektivní determinace společenské činnosti je nezbytné oddělit materiální a ideální vztahy. Je třeba si uvědomit, že jde o odlišení materiálních a ideálních momentů skutečnosti samé a že je tedy nepřipustné a nemožné redukovat materiálnost společenských vztahů na jejich objektivnost; vždyť objektivní charakter mají jak zákony ekonomiky, tak i politiky a ideologie, prostě všech oblastí společenské skutečnosti. Je-li pak subjekt ztotožněn s ideálním, je ovšem přeměna objektu subjektem vlastně permanentní materializací ideálního. Ztotožnění materiálního a ideálního s objektivním a subjektivním znemožňuje rozpoznat strukturu společnosti.

Materiálnost společenských výrobních vztahů spočívá v tom, že v dialektickém spojení s výrobními silami společnosti tvoří základ celé společenské struktury, a to tak, že obsah jednotlivých forem společenského vědomí a jednotlivých ideologických institucí je jimi v podstatných rysech určen, i když se rozvíjí ve formách vlastních jednotlivým formám života společnosti. Materiálnost společenských výrobních vztahů vyplývá tedy jak z jejich místa v totalitě společnosti, tak i z jejich

vztahu k výrobním prostředkům a na základě tohoto zprostředkování i k přírodě.

Zákonitost společenského vývoje má i za socialismu objektivní charakter, nepůsobí však živelně, nýbrž je podstatnou měrou poznána a působí tedy prostřednictvím uvědomělé činnosti lidí. Vzhledem k charakteru společenských vztahů a ke kvalitativním změnám v charakteru činnosti lidí v socialistických společenských podmínkách vzrůstá význam subjektivního faktoru. Společenský subjekt má v socialistických společenských podmínkách objektivní možnost působit cílevědomě a uvědoměle na průběh společenských procesů.

Socialistická společnost je charakterizována novým typem společenských vztahů.

Socialismus likviduje vykořisťování člověka člověkem, a tedy i sociálně třídní strukturu kapitalistické společnosti. Vznik sociálně třídní struktury socialistické společnosti implikuje vznik nových tříd a vrstev. Dělníci, rolníci a inteligence jsou v socialistické společnosti sjednoceni shodným vztahem k výrobním prostředkům na základě socialistického společenského vlastnictví. Jak dokazují zkušenosti socialistických zemí, je vývoj socialistické společnosti spojen se sbližováním socialistických tříd a vrstev. Rozvoj a zdokonalování socialistických společenských vztahů jsou vnitřně spojeny s rostoucí sociálně ekonomickou homogenitou společnosti. Zatímco kapitalismus neustále reprodukuje protichůdnost zájmů jednotlivých, jemu vlastních tříd, nerovnost a protikladnost jejich společenského postavení, socialismus postupně překonává rozdíly ve společenském postavení jemu vlastních tříd a vrstev.

Socialismus je začátkem a prvním stupněm reálné sjednocené pospolitosti lidí.

V třídně antagonistické společnosti nemůže být skutečné pospolitosti lidí, neboť zájmy vykořisťovaných a utlačovaných mas jsou nesmiřitelné se zájmy vládnoucích vykořisťovatelů. Dokonce i uvnitř buržoazní třídy působí jak tendence k integraci třídy, tak i tendence opačné, jak

to vyplývá z rozdílných zájmů jednotlivých skupin kapitalistů a z konkurenčního boje mezi nimi. Likvidace soukromého vlastnictví výrobních prostředků a vytvoření společenského vlastnictví výrobních prostředků také znamená, že vznikají objektivní společenské podmínky pro podstatnou jednotu osobních, skupinových a celospolečenských zájmů. Za socialismu je tedy možno zabezpečit uspokojování neantagonistických zájmů dílčích a celospolečenských a tak přispívat k harmonickému vývoji společnosti. Rozvoj společnosti jako celku a rozvoj člověka se v těchto společenských podmínkách podmiňují, jsou to neoddělitelné momenty vývoje společnosti.

Socialismus jako začátek a první stupeň reálné pospolitosti lidí se projevuje také v tom, že nastoluje společenskou rovnost vyplývající ze shodného vztahu k výrobním prostředkům, ze socialistického vlastnictví výrobních prostředků jako společenského vztahu. Dosažený stupeň společenské rovnosti za socialismu spočívá především v tom, že všichni pracující jsou odměňováni podle svého přínosu k produkci materiálních a duchovních hodnot společnosti. Tato rovnost je negací nerovnosti vlastní vykořisťovatelským sociálně ekonomickým formacím; v těchto společnostech se vztah vykořisťovatelů a vykořisťovaných k vlastnictví výrobních prostředků podstatně liší. Rovnost docilená v socialistických společenských podmínkách je historicky nezbytným předpokladem budoucí realizace úplné komunistické rovnosti.

Socialistická společnost zahrnuje také kvalitativně nový vztah ekonomiky a politiky. I v období státně monopolistického kapitalismu, kdy kapitalistický stát vykonává v omezené míře ekonomickou funkci, je spojení ekonomiky a politiky realizováno především tím, že kapitalistický stát jako forma politické moci buržoazie potlačuje dělnickou třídu, a tím pomáhá reprodukovat společenské podmínky, v nichž buržoazie existuje jako vlastník rozhodujících výrobních prostředků. Naproti tomu za socialismu je stát formou politického panství dělnické třídy a jejích spojenců ve společnosti, socialistická státní forma společenského vlastnictví je zákla-

dem realizace ekonomických funkcí státu. Socialismus tedy končí s dualismem abstraktního občana a výrobce. Socialistický stát, který reálně vystupuje jako nositel společenského vlastnictví, spoluvytváří podmínky, v nichž je možné maximálně uspokojovat zájmy a potřeby pracujících; pracující lidé jsou pak v socialistické společnosti nejenom producenty hodnot, ale i nositeli socialistické státní suverenity a podílejí se na řízení ekonomických a ostatních společenských procesů.

Nový typ vztahů ekonomiky a politiky dosvědčuje pravdivost leninské koncepce dynamiky socialistických společenských vztahů. Lenin dovozoval, že ekonomika je základní a rozhodující v celé společenské struktuře; současně poukazoval na to, že ke všem důležitým společenským otázkám — čítaje v to otázky ekonomické — je třeba přistupovat politicky. I ekonomické procesy jsou součástí celkového vývoje společnosti a nemohou tedy být posuzovány izolovaně od ostatních oblastí společenského života. Vždyť především v politice se projevuje společnost jako celek.

Zralost socialistických společenských vztahů a nový typ jednoty ekonomiky a politiky jsou objektivním předpokladem harmonického vývoje celé společnosti a jednotlivých oblastí společenského života. Harmonický a komplexní vývoj socialistické společnosti v etapě budování rozvinutého socialismu umožňuje maximálně využít objektivních předností socialismu, umožňuje urychlit tempo společenského vývoje, vytváří příznivé podmínky pro využití tvůrčího potenciálu pracujících pro budování socialistické společnosti.

Vyšší typ jednoty ekonomiky a politiky v socialistických podmínkách zahrnuje změny v povaze politiky. Sféra politiky se za socialismu rozšiřuje, ale současně se politika vnitřně přeměňuje. Politika přestává mít výlučně mocenský charakter. Zvyšuje se specifická váha organizátorské činnosti zakládající se na poznání objektivních zákonů vývoje společnosti a směřující k dalšímu zdokonalování socialistických společenských vztahů.

Socialismus jako nižší vývojová fáze komunistické společnosti se liší od třídně antagonistické společnosti novým vztahem lidí a institucí. V kapitalistické společnosti

jsou oficiální instituce vládnoucí buržoazní třídy nepřátelské vůči pracujícím. V socialistických společenských podmínkách jsou společenské instituce nástrojem boje pracujících za rozvoj komunistických prvků socialistických společenských vztahů. Zákonitým rysem činnosti společenských institucí za socialismu je vytváření předpokladů pro to, aby se na tvorbě, realizaci a kontrole celospolečenských záležitostí zúčastňoval pokud možno nejširší okruh pracujících. Proto nelze v žádném případě souhlasit s nepravdivými tezemi buržoazních a revizionistických koncepcí, které popírají specifickou podstatu socialistických institucí a považují je za vnější, lidu nepřátelskou sílu.

Reálný rozvoj socialistické společnosti zahrnuje i vývoj politického systému. V průběhu budování socialismu roste význam všech složek politického systému socialistické společnosti. Proto usilujeme o zlepšení činnosti státu a jeho mechanismu, o upevnění Národní fronty a v ní sdružených společenských organizací i politických stran. Prostřednictvím všech složek politického systému je třeba spoluvytvářet objektivní podmínky společenské aktivity pracujících a inspirovat socialistické zaměření jejich činnosti. Socialistické společenské instituce umožňují pracujícím reálný vliv na politické dění; činnost institucí politického systému je jedním z nezbytných předpokladů, aby se pracující lidé stali tvůrci vlastní budoucnosti.

Charakteristickým rysem politického systému socialistické společnosti je jeho spojení s lidem, soustavné prohlubování socialistické demokracie, boj proti formalismu a byrokratickým přežitkům. Bez aktivní účasti pracujících na řízení státu, na řešení celospolečenských otázek, nemůže být vypracována a realizována politika, která vychází z poznání objektivních zákonitostí vývoje společnosti a plně respektuje potřeby pracujících.

Socialistický stát jako významná součást politického systému socialistické společnosti je jednotnou lidovou mocí na všech stupních — jak na jednotlivých místech, tak i v centru. Socialistický stát má širokou třídní základnu a v tom tkví základ jeho demokratismu. Podstatně nový je i způsob fungování socialistického státu,

neboť socialistický stát zahrnuje a sjednocuje jak činnost zákonodárnou a normotvornou, tak i praktickou realizaci přijatých rozhodnutí.

Politický systém socialistické společnosti je uceleným systémem státních a společenských organizací, které vyjadřují základní zájmy všech tříd a vrstev socialistické společnosti. Politický systém socialistické společnosti má zabezpečit soulad dílčích a celospolečenských zájmů, je nástrojem pracujících při řízení společenských procesů, působí na další pokrokový vývoj společnosti a přispívá k vytváření podmínek k stále všestrannějšímu uspokojování hmotných i duchovních potřeb pracujících. Tento systém také zahrnuje politické a právní garance práv pracujících. Proto se domníváme, že politický systém socialistické společnosti (včetně socialistického státu) je předstupněm komunistické samosprávy a obsahuje v nejrůznějších formách socialistické demokracie — její reálné prvky.

Socialistické společenské vztahy jsou základem nového typu společenské aktivity pracujících. Pracující lidé jsou na všech stupních vývoje společnosti hlavní výrobní silou; jsou to pracující, kteří svou činností vytvářejí základ pro fungování ostatních oblastí společenského života. Žádné podstatné změny ve vývoji společnosti nemohly být uskutečněny bez úsilí a boje pracujících. Přesto však ve vykořisťovatelských třídě antagonistických formách jsou vládnoucími třídami vytvářeny bariéry, které oddělují pracující od politiky. V socialistických společenských podmínkách jsou pracující nejenom rozhodující výrobní silou, nýbrž i nositeli socialistické politické a státní suverenity. V tom je jeden z podstatných momentů změn v postavení pracujících v socialistické společnosti, v tom se především projevuje nová kvalita v charakteru pracujících jako reálného subjektu dějinného procesu. Je to výrazný projev realizace emancipačního poslání socialismu, který představuje historicky nesrovnatelné změny ve společenské aktivitě pracujících a nebývalým způsobem rozšiřuje sféru jejich společenské činnosti.

Pracující masy vždy představují vnitřně diferencovaný třídní svazek. Pro rozvoj

socialismu má mimořádný význam skutečnost, že vedoucí silou pracujících je dělnická třída. Dělnická třída je za socialismu nejenom spojena s nejpokrokovějšími výrobními prostředky, ale i s celospolečenským vlastnictvím výrobních prostředků. Dělnická třída má bezpodmínečný zájem na vědeckotechnickém pokroku, který jí umožňuje překonat omezení vyplývající ze zděděné dělby práce, stejně tak jako na rozvoji socialistických společenských vztahů, které jsou objektivním základem naplnění jejího historicko-sociálního poslání. Společenské vlastnictví výrobních prostředků a politická moc dělnické třídy, spojené s ostatními pracujícími, jsou nutnými konstitutivními prvky socialistické společnosti a objektivním základem vedoucího postavení dělnické třídy v socialistických společenských podmínkách.

Nový typ společenské aktivity pracujících za socialismu vyplývá také z toho, že lidé stále více chápou společenské souvislosti vlastní činnosti. Specifikum působení společenských zákonů za socialismu spočívá v tom, že je jednota mezi objektivním mechanismem jejich působení a mezi jejich subjektivním využíváním lidmi. To je možné jedině tenkrát, dochází-li k novému vztahu mezi každodenním vědomím pracujících a teoretickým vědomím, stává-li se vědecké poznání zákonů vývoje společnosti postupně obsahem vědomí pracujících. Za socialismu tedy dochází k reálnému zespojení vědeckých poznatků o vývoji společnosti. Pracující jsou v socialistických společenských podmínkách subjektem praktické činnosti a současně se stávají ve stále větším rozsahu i subjektem poznávání společenských procesů.

Znalost podstatných a nutných souvislostí společenského vývoje je nezbytným, nikoliv však dostačujícím předpokladem uvědomělého a cílevědomého jednání. Má-li dojít k realizaci předpokládaného cíle společenské činnosti, je třeba, aby člověk měl pod kontrolou rozhodující prvky vývoje společenského systému. Socialistické společenské vztahy umožňují soulad mezi působením celého komplexu zákonitostí a mezi činností pracujících, umožňují plánovitost v celospolečenském měřítku,

jsou objektivním základem překonání divergence mezi předpokládaným cílem a reálným výsledkem činnosti, divergence, která je charakteristická pro předsocialistické sociálně ekonomické formace.

Společenskou aktivitu pracujících v socialistických společenských podmínkách hluboce ovlivňují i změny v duchovním životě společnosti. Socialistická kulturní revoluce zahrnuje demokratizaci kultury a postupně zpřístupnění kulturních hodnot všem pracujícím, zabezpečuje soustavný růst vzdělanosti i kulturní úrovně pracujících. Rozmach školství, mimoškolních forem vzdělávání a vzestup kulturní úrovně pracujících v naší republice je toho dokladem. Socialistická revoluce jako neododdělitelná součást socialistických přeměn života společnosti spoluvytváří podmínky pro činné sebeuplatnění člověka ve společnosti, přispívá k rozvoji jeho vnitřního subjektivního života, podněcuje k mnohostranné a společensky prospěšné činnosti.

Součástí socialistické kulturní revoluce je osvobození pracujících od vlivu buržoazní ideologie a osvojení socialistické ideologie. Znalost vědecké ideologie dělnické třídy je základem hodnocení společenských jevů, předpokladem pro akceptování socialistických morálně politických hodnot, východiskem praktických postojů ke společenské skutečnosti; znalost vědecké ideologie dělnické třídy je podstatným momentem socialistické uvědomělosti, jak se projevuje v praktické činnosti lidí. Socialistická kulturní revoluce je tedy nezbytnou podmínkou socialistické společenské aktivity pracujících.

Významným faktorem společenského vývoje je v socialistických společenských podmínkách věda. Kvalitativní přeměna systému vědy a její společenská funkce je spojena se socialistickou revolucí. Nejenom poznání přírody, ale i poznání společnosti se za socialismu může rozvíjet na důsledně vědeckém základu. Jednota přírodních a společenských věd je dána především jejich společným světovým názorovým a metodologickým základem, jímž je dialektický a historický materialismus. Za socialismu se věda v celospolečenském měřítku stává teoretickým východiskem uvědomělé činnosti lidí. Reálná obnova jednoty vědy vždy spočívá v podstatných

změnách v systému vědy – speciálně v novém vztahu přírodních a společenských věd, jak to vyplývá především z nové společenské funkce vědy za socialismu.

Poznání společnosti jako celku je vždy v té či oné míře sebezpoznaním třídy a nemůže tedy probíhat mimo ideologii, tedy vně teoreticky vyjádřeného zájmu třídy. Zvláštností ideologie dělnické třídy je skutečnost, že má důsledně vědecký charakter, jak to vyplývá ze zvláštností jejího objektivního postavení a historického úkolu.

Ale ani přírodní vědy nejsou světovým názorově neutrální. Jak známo, kolem fundamentálních objevů přírodních věd byly vedeny ostré světovým názorové boje (Koperníkova heliocentrická soustava, Darwinova koncepce o vývoji živé přírody, Pavlovovy poznatky o fyziologii vyšší nervové činnosti). Za socialismu jsou vytvořeny předpoklady pro to, aby i přírodní vědy vycházely z marxisticko-leninské filozofie jako svého světovým názorového a metodologického základu. Vždyť marxisticko-leninská filozofie je adekvátní povaze vědy a pravdivě vyjadřuje zákonitosti vědeckého poznání.

V důsledku vědeckotechnické revoluce se věda stává bezprostřední výrobní silou. Za socialismu je jednotou výroby a vědy součástí plánovitého pohybu celé společnosti. Znalost společenského působení přírodních a technických věd je využívána při řízení společnosti. Subjektivním předpokladem odstranění živelného působení přírodních věd v celospolečenském měřítku je, aby pojetí přírodních věd jako společenské síly proniklo i do vědomí pracujících.

Zrušení podstatného rozdílu mezi prostým vědomím a vědomím vědeckým se specifickým způsobem projevuje v kvalitativně novém poměru výrobních zkušeností bezprostředních výrobců a vědeckého poznání. Růst kulturně technické úrovně dělnické třídy povede posléze k tomu, že dělník bude čím dál tím více analyzovat vlastní i kolektivní výrobní zkušenost a provádět aplikaci přírodovědeckých poznatků.

Socialistické společenské vztahy jsou základem jednoty společenské činnosti člověka a jeho sebezpřetváření. Socialistická revoluce je nutná nejenom proto, aby byly

likvidovány kapitalistické společenské vztahy a vytvořeny kvalitativně odlišné společenské vztahy, ale také proto, že v procesu těchto podstatných změn společnosti se dělnická třída a ostatní pracující zbavují ideologického nánosu staré vykořisťovatelské společnosti a v praktické společenské činnosti si osvojují socialistické morálně politické hodnoty. V procesu socialistické přestavby společnosti se tedy mění jak objektivní podmínky činnosti lidí, tak i pracující lidé jako subjektivní činitel dějinného procesu.

V socialistických společenských podmínkách se mění charakter práce. Za socialismem je celá pracovní doba využívána v zájmu pracujících; výsledky práce náleží všem pracujícím. V socialistických společenských podmínkách není duchovní potence výroby monopolizována vykořisťovateli; v socialistické společnosti probíhá proces postupného odstranění společenského rozdílu mezi fyzickou a duševní prací. Práce ještě zůstává životní nutností, ale postupně se stává společenskou potřebou.

Také reálný vliv pracujících na politiku a jejich vlastní společensko-politická činnost jsou základem přeměny lidí jako občanů socialistického státu. Jednotlivé formy socialistické státnosti jsou samy výsledkem činnosti lidí v socialistických společenských podmínkách a mohou se rozvíjet jen v souvislosti s praktickou politickou činností pracujících. Zvláště v oblasti politiky se potvrzuje Leninova myšlenka, že socialismus začne rychlý, skutečný, opravdový, masový postup kupředu za účasti většiny obyvatelstva a posléze veškerého obyvatelstva.

Socialistické společenské vztahy jsou základem jednoty mezi potřebami rozvoje společnosti jako celku a rozvojem jednotlivců. Socialistická společnost postupně vytváří objektivní předpoklady pro všestranný harmonický vývoj lidské osobnosti. Nová role subjektivního faktoru ve společenském dění za socialismu se projevuje v tom, že na socialistické uvědomělosti lidí, na jejich vzdělanosti a kulturní úrovni závisí využití objektivních možností a další pokrok společnosti. Zákonitá objektivní determinovanost sociálních procesů v socialistických společenských pod-

mínkách je také základem sebezorození individuů.

Socialistické společenské vztahy se rozvíjejí také jako výsledek činnosti lidí jednajících v určitých konkrétně historických podmínkách. Kvalitativně se však změnil charakter společenských podmínek, v nichž člověk rozvíjí svoji činnost. Vnitřní spojitost mezi potřebami rozvoje společnosti jako celku a potřebami rozvoje jednotlivců vede totiž k tomu, že rozvíjení socialistických společenských vztahů vytváří nové podmínky pro rozvoj člověka. V tomto smyslu je člověk nejenom tvůrcem socialistických společenských vztahů, ale i sebetvůrcem. Proto je pravdivé tvrzení, že cílem společenského snažení za socialismem je člověk sám.

Vedoucí silou v naší socialistické společnosti je komunistická strana. Komunistická strana je historickým subjektem nového typu. Jako předvoj dělnické třídy a ostatních pracujících je s to integrovat tvůrčí potence pracujících a inspirovat a organizovat jejich socialistickou společenskou aktivitu.

To, že strana také představuje spojení vědecké ideologie a praktického revolučního hnutí, jí umožňuje, aby na každém stupni společenského vývoje formulovala program jak na základě znalosti vývojových zákonů společnosti, tak i na základě znalosti zájmů a potřeb pracujících, tedy program, který je reálně schopen stát se východiskem praktické činnosti pracujících.

Rozvíjení teorie marxismu-leninismu, poznávání socialistické společnosti, ideově výchovná práce vysvětlující principy vědeckého socialismu — to jsou nutné podmínky realizace vedoucí úlohy komunistické strany. A vedoucí úloha strany je nezbytná pro reálnou sebezpřeměnu pracujících v reálný subjekt dějinného procesu postupně ve všech oblastech společenského života.

Резюме

Румл В.: К теоретико-методологическим вопросам изучения социалистического общества

Принцип историко-материалистического метода является теоретической отправной точкой для понимания развития общества. Разви-

тие общества в качестве естественно-исторического процесса осуществляется через диалектику объекта и субъекта. При социализме возрастает значение субъективного фактора ввиду характера общественных отношений и качественных изменений в характере деятельности людей в социалистических общественных условиях.

Отношение : закономерности и деятельности людей является фактором взаимодействия объекта и субъекта. Познавание объективных закономерных связей — необходимая предпосылка сознательного воздействия на общественные и естественные процессы. Практическая деятельность людей способствует возникновению идеального отражения объективной закономерности в сознании субъекта.

Общественная закономерность является объективной отправной точкой поведения людей и существенным содержанием деятельности людей. Общественная закономерность не является ни абсолютно внешней по отношению к деятельности людей, ни просто внутренней тенденцией человека.

Определенному конкретному повышению степени развития общества отвечает определенный тип закона и конфигурация системы закономерностей. В плоскости явлений закономерности проявляются как тенденции и направленность развития.

При изучении общества (и не только социалистического) мы должны исходить из материальности общественных производственных отношений, которые в диалектическом сочетании с производительными силами образуют основу всей общественной структуры.

Социалистическое общество характеризуется новым типом общественных отношений: ликвидирована эксплуатация человека человеком, у всех членов общества одинаковое отношение к средствам производства.

Тем самым в обществе происходят принципиальные изменения:

- достигнуто сочетание интересов отдельных лиц и всего общества (реальная объединенная общность);
- складывается относительно новое отношение между экономикой и политикой (социалистическая государственная форма собственности является основой осуществления экономической функции государства);
- в сфере политики, которая внутренне преобразуется, возрастает роль политико-организаторской деятельности;
- складывается новое отношение между людьми и учреждениями. Ведущая роль в обществе принадлежит коммунистической партии.

Поэтому истинно положение — целью общественных усилий при социализме является сам человек.

Summary

Ruml V.: On Theoretical and Methodological Issues of the Research into Socialist Society

The principle of historical-materialistic monism represents the theoretical basis of understanding the development of society. The development of society as a natural and historical process is actualized through the dialectics of object and subject. In socialism, due to the character of social relations and to the qualitative changes taking place in the character of human activity under socialist social conditions, the subjective factor is gaining in importance.

The relation between law and human activity represents a moment of the object-subject interaction. The cognition of objective relationships governed by laws forms a necessary precondition for consciously influencing social and natural processes. The practical activity of man mediates the rise of an ideal reflection of objective laws in the subject's consciousness.

Social laws are the objective starting point of people's behaviour, as well as the substantial content of human activity. Social laws involve neither an absolutely external human activity, nor a mere internal tendency of man.

A particular type of law and of the organization of the system of laws corresponds to a particular concrete rise of the society's developmental level. Tendencies and developmental trends represent the phenomenal aspect of the operation of laws.

Our society research (concerned not only with socialist society) must be based on the material character of social production relations which, in dialectical connection with productive forces, form the basis of the whole social structure.

The socialist society is characterized by a new type of social relations: the exploitation of man by man has been eliminated, all society members have the same relation to the means of production.

Thus the following substantial changes are taking place in society:

- harmony has been established between the interests of the individual and those of society (a real unified community);
- a relatively new relationship arises between economy and politics (the socialist state form of ownership constitutes the basis of actualizing the state's economic function);
- in the internally changing area of politics, political and organizational activity is on the increase;
- a new relation between people and institutions is coming into existence. The leading role in society is played by the communist party.

This shows the truth of the statement according to which, under socialism, it is man himself who is the goal of social efforts.